

Orla Vigsø er professor i medie- og kommunikationsvidenskab ved Göteborgs universitet, tidligere professor i retorik ved Södertörn.

0000-0002-2724-6081 / orla.vigso@jmg.gu.se

Orla Vigsø:

Ny version af en moderne klassiker

 Rhetorica Scandinavica 88/2024, s viii–xi; <https://doi.org/10.52610/rhs.v28i88.347>

Anmeldelse:

Hanne Roer, Marie Lund og Carsten Madsen (red.): *Retorikkens aktualitet. Grundbog i retorisk kritik*. Hans Reitzels forlag, 2023. 475 s.

Når en lærebog udkommer i sin fjerde udgave efter at have fundet på markedet i 17 år, så kan man spekulere på om det overhovedet behøves en anmeldelse af den. Bogen har for længe siden etableret sig som en moderne klassiker og en vejledning til studenter i mulige analysemåder inden for retorikken. At den kommer i en fjerde udgave, viser at redaktørerne tager titlen på alvor: bogen skal indeholde aktuelle tilgange til retorisk kritik, så visse kapitler er under årenes løb røget ud og nye er tilkommet, præcis som det skal være.

Samtidig er det lidt uretfærdigt mod bogen at læse den ud i ét, for det er helt tydeligt ikke sådan den er tænkt at læses. Kapitlerne er selvstændige og behandler hver sit fænomen, som retorikstudenter vil/skal fordybe sig i som en del af deres studier, for eksempel når de skal skrive en analyse af en tekst.

Den nye udgave indeholder 14 kapitler, inklusive et forord: ”Retorisk kritik – en oversigt”, skrevet af otte forfattere: Hanne Roer (”Nyretorik, værdier og strategier”, ”Spørgende og begrebsorienteret retorisk kritik”, ”Dramatisk, pentadisk kritik”); Jens E. Kjeldsen (”Retorik genreanalyse”, ”Billeders retorik”); Jonas Gabrielsen (”Topisk kritik”); Stefan Iversen (”Fortællinger og retorik”); Christine Isager: (”Retorisk handlekraft”); Marie Lund (”Retorisk publikum”, ”Retorisk stil”), Carsten Madsen (”Konstitutiv retorik”) og Lisa Villadsen (”Fortolkning og vurdering i retorisk kritik”, ”Apologi og undskyldningsretorik”). Det er med andre ord nogle af de mest kendte danske retorikere, af den generation der som de første tog en ph.d. i emnet. Det afspejler sig tydeligt i alle kapitler, som udføreligt diskuterer de forskellige tænkere som har sat sig spor inden for – ja, hvad skal man egentlig kalde kapitlerne?

lernes emner? Teorier? Metoder? Begreber? Bogen kalder sig *En grundbog i retorisk kritik*, men den er ikke en grundbog i den traditionelle betydning. Der er snarere tale om en antologi med eksempler på måder at bedrive retorisk kritik på og de teoretiske og filosofiske antagelser, disse måder hviler på. I indledningen, som er blevet længere i den nye udgave, forklares bogens struktur og anvendelse: at bedrive retorisk kritik er at ”forstå og vurdere retoriske tekster og praksisser” (s. 35) ud fra en ”problemformulering”. ”Kritikeren vælger et retorisk perspektiv at foretage sin undersøgelse fra. Et perspektiv er et teoriorienteret udgangspunkt, som kritikeren læner sig op ad, når kritikken foretages. Retoriske perspektiver tillader kritikeren at anskue det retoriske artefakt fra forskellige vinkler, og langt det meste kritik er skrevet ud fra et perspektiv, der samler teoretiske diskussioner om et retorisk begreb. Kapitlerne i *Retorikkens aktualitet* udgør sådanne perspektiver, fx billeders retorik, argumentation, topik, genreanalyse, retorisk publikum eller retorisk handlekraft” (s. 35-36).

Hvert kapitel er altså at forstå som et ”perspektiv”, som indeholder både teori, metode, filosofiske antagelser og mål: hvorfor vil man se på artefaktet fra netop dette perspektiv? Det sidste har en tendens at blive underbelyst i kapitlerne; selvfølgelig anser de forskellige teoretikere som citeres at netop *deres* vinkel er den mest interessante, men hvis man som student skal bruge bogen for at vælge analyseperspektiv, savner man diskussionen af hvilke spørgsmål det er man vil få svar på med hvert perspektiv. Det er muligvis lidt naivt at se på det på denne måde, men jeg griber mig selv i at ønske at alle kapitlerne tog udgangspunkt i: hvilke spørgsmål kan man besvare med dette perspektiv? Hvis man forestiller sig at man har artefaktet som udgangspunkt og man vil forsøge at forstå, forklare og bedømme artefaktets funktion, så burde spørgsmålene komme først. Nu får man lidt fornemmelsen af, at spørgsmålene kommer på grund af den valgte vinkel. På denne måde bliver de interessante analyser, som hvert kapitel indeholder, mere en illustration af perspektivets gyldighed end af hvordan man analyserer hvert artefakt. Muligvis kunne dette løses ved et kapitel, som viser den anden vej: her er et artefakt, hvad er interessant med det, hvilke spørgsmål kan vi stille, og hvilke perspektiver kan vi anvende for at få svar på disse spørgsmål?

Noget som bidrager til mistanken at det forholder sig sådan at det ikke er artefakterne, som kommer først, er hvilke teorier og metoder som præsenteres i de forskellige kapitler. Er det kun kritik som eksplicit kalder sig ”retorisk” som er taget med? Handler det om at definere og forsvare området, eller om et minimumskrav på forankring i traditionen? I mange tilfælde ville jeg kunne pege på teoretiske og analytiske arbejder, som når resultater som helt klart ligger inden for det som her beskrives, men som ikke indeholder ordet ”retorisk”. Det gælder for eksempel diskursanalyse og de forskellige former for multimodal analyse, som helt uden problemer lader sig inkorporere i en retorisk analyse, og som bidrager med vigtige aspekter til analyser af lignende artefakter. Og i kapitlet om det retoriske publikum ville det være oplagt at diskutere Umberto Ecos teori om modellæseren, som ikke kalder sig retorisk men som i høj grad kan bruges til at strukturere analysen af hvordan en tekst tilpasses sine læsere.

Kapitlerne er ifølge indledningen grupperet ”overordnet som henholdsvis *neo-aristotelisme*, *nyretorik*, *konstitutiv retorik* og *materialistisk retorik*” og bogen siges at ”slutte af med et kort afsnit om den retoriske kritiks mål og midler” (s. 14-15). Her virker det som om redaktørerne ikke rigtigt har været vågne: for det første er der ingenting som tyder på at kapitlerne (længere) er grupperet ifølge den tidligere opdeling, og for det andet afsluttes bogen ikke med et kapitel om mål og midler – det er formentlig det som nu er kapitel 2. Hvis det er så enkelt at det skyldes dårlig korrekturlæsning af indledningen er det tilgiveligt, men hvis det var meningen at opretholde distinktionen mellem de forskellige ”skoler”, ville det være en god idé at gøre det meget mere tydeligt i bogen, for eksempel med små (kursiverede) indledninger til hvert kapitel, som placerer perspektivet i forhold til disse overordnede kategorier. En anden opgave for redaktørerne i næste udgave er at sikre en større grad af intern henvisning mellem kapitlerne. Mange begreber tages op i andre kapitler uden at det nævnes, og en bedre henvisning mellem kapitlerne ville klart hjælpe læseren at knytte begreberne sammen inden for en overgribende retorisk ramme. Et eksempel er kapitlet ”Spørgende og begrebsorienteret retorisk kritik” som går ganske meget ind på konstitutiv retorik, men uden at nævne kapitlet med samme navn og uden at gå i dialog med det som diskuteres der. Så her får redaktørerne en opgave til næste udgave, nemlig at holde forfatterne i ørerne og tvinge dem til at ikke bare henvise til de øvrige kapitler, men også diskutere forskellene mellem udlægningerne af begreberne.

I de kapitler, som er gengangere fra tidligere udgaver, har forfatterne opdateret teksterne, men det handler mest om at føre teksten à jour med årstal og eventuelt med nye litteraturhenvisninger. Hvad gælder de centrale analyseeksempler har forfatterne ikke gjort nogle ændringer, og det er jo forståeligt: har man endelig fundet et eksempel som man synes passer til formatet og målet, vil man jo helst ikke tvinges til at skrive hele teksten om. Men det ville nok have været en god idé at faktisk tvinge forfatterne til dette, specielt med tanke på at bogen henvender sig til nye læsere som måske ikke engang var født da det som analyseres hændte. Meget ændres i det danske samfund på 20 eller bare 10 eller 5 år, og når konteksten således bliver historisk, tabes meget af relevansen for yngre læsere. Det er også et problem når der i den mellemliggende periode er sket en afgørende forandring inden for det område, eksemplet behandler – hvilket strengt taget er tilfældet for alle ”gamle” eksempler. Så når næste udgave kommer, bør redaktørerne være hårdere mod forfatterne og kræve at alle eksempler er af nyere dato. Samtidig gør samfunds- og medieudviklingen at man skal overveje om ikke nye(re) medieformer skal inkluderes på en anden måde, så det bliver tydeligt at den situation som teksten indgår i er radikalt anderledes i for eksempel en tråd i sociale medier end i en diskussion eller et tv-program. I det hele taget lyser *medialitetens betydning* for retorikken med sit fravær, og det er synd eftersom (i det mindste mine egne) studenter i høj grad interesserer sig for tekster i sociale medier.

Man kan sige at bogen er en del af en ikke-realiseret trilogi, for med dens fokus på enkelte analysegreb (eller metoder) forudsætter den en fælles grund, som ikke

beskrives (en udgave af ”Hvad er retorik og hvad gør den”). Man kan let konstatere at de omtalte retorikere helt enkelt ikke kan have samme forståelse af, hvad ”retorik” er, og eftersom kapitlerne i høj grad er solidariske med sine ”bagmænd” (de centrale teoretikere) kan man nogle gange spekulere på om de rent faktisk mener det samme, når de taler om retorik. Hvilken forståelse af retorik er det som ligger som en fælles grund for kapitlerne – eller er der ingen?

Samtidig spiller den pragmatiske, konkrete helhedsanalyse af tekster en stor rolle, og den forudsætter at man kombinerer de greb som præsenteres i nærværende bog. Man skulle altså kunne skrive en tredje bog med analyser: ”Sådan kombinerer du de kritiske perspektiver”. Jeg er ikke det mindste i tvivl om at det er præcis på denne måde, bogen anvendes i den daglige undervisning, og jeg er også overbevist om at den vil fortsætte at blive anvendt, for den indeholder en række meget grundige og informative introduktioner til perspektiver og teoribygninger. Og jeg er også overbevist om at bogen ville blive endnu bedre med en hårdere redigering, som lægger vægt på teksternes integration med hinanden og en gennemført diskussion af spørgsmålenes betydning for den kritiske analyse.